

Sluneční brýle a Olza

Rudolf Šrámek

Když jsme s historikem prof. L. Hosákem začali na počátku 60. let pracovat na slovníkovém zpracování místních jmen Moravy a Slezska, zajížděl jsem občas za ním z Brna do Olomouce, abychom společně probrali tu nebo onu otázku související s identifikací, exemplifikací, výkladem jmen, stavbou a obsahem hesla atd. E. Lotka jsem ale poznal už dříve. Seznámil nás vlastně prof. J. Bělič, když jsem mu – snad to bylo v r. 1958 – přivezl z brněnského pracoviště Ústavu pro jazyk český AV ČR svazek nářečních map, které se nedaly vzhledem k tomu, že byly provedeny na pergamenovém papíru, poslat poštou. „Tady máš také Slezana,“ poznamenal prof. Bělič a ukázal na mne. E. Lotko mne pozval k sobě a v hovoru, který se rozvinul při dobrém čaji a v oparu kouře z dýmky, se nenápadně zaselo semínko našeho budoucího přátelství. Bylo to přátelství, které rostlo jaksi tiše a plaše. Vždyť jsme se nepotkávali často, setkání jsme přenechávali spíše náhodám. Ale jeden o druhém dobře věděl, a došlo-li k setkání, nebraly hovory konce.

Bylo potěšení E. Lotka poslouchat. Mluvil, jako ostatně všichni intelektuálové ze Slezska a z velké části Moravy, mluvenou formou spisovného jazyka, o jejíž existenci nejsou mnozí bohemisté ze západní části našeho jazykového území dodnes tak zcela přesvědčeni, a jako příznak svého původu z Těšínska báječným způsobem vplétal do řeči slova a vazby z tamního nářečí. A do toho já s lexikáliemi z nářečí na Hlučínsku. Těšili jsme se ze shod i rozdílů, hledali mnohé další a litovali (téměř při každém setkání, naposledy ještě v březnu 2011), že neexistuje podrobný slovník slezských (lašských) nářečí. Edek – tak jsem ho těšínským krajoým hypokoristikem oslovoval – se vzrušením doplňoval homonymní výrazy z mluvené polštiny a zbystřil, když se narazilo na paralely česko-polsko-německé. Jeho orientace k záležitostem sémantických a v příslušné odborné literatuře byly široké.

Stalo se, že při jedné služební cestě do Krakova jsem si vyšel na procházku do města. Nedaleko Sukienic vidím, že u stánku přeplněného brýlemi stojí Edek. Znalecky se probíral slunečními brýlemi. Byly to typy, které byly módní, ale u nás těžko k sehnání. Vybíral a koupil si ty, které měly masivní tmavohnědou obroučku. A byly hranaté podobně jako ty, v jakých byl na obraze, který tolik let visel v jeho pracovně. Šli jsme pak na *herbatkę* a on, rád, že ty brýle má, mě s udivující šíří znalostí a detailů zasvěcovalo do tajů tradice, výroby, módy, původu

brýlí. Ty jeho byly italské a prý ten tvar nosíval také Mastroianni. Když po mnoha letech na katedře v Olomouci vytahoval ze zásuvky psacího stolu nějaký spis, ukázal mně torzo oněch brýlí a nostalgicky řekl: „Vzpomínáš?“

V polovině 60. let vzbudilo a dodnes budí rozruch přejmenování řeky *Olza* na *Olše*. Stalo se tak bez konzultace s hydronomastikou, tedy naukou o vlastních jménech vodních objektů (pramenů, řek, potoků, jezer, moří atd.). Zvedly se protesty, nesouhlasil i Edek. Nedivil jsem se. Byl z tamního kraje, věděl, že jména důležitých řek jsou starobylá, obvykle už předslovanská, takže *Olza* nemůže znamenat *olše*. Hledal pro svůj správný odhad potvrzení. Seděli jsme nad mapou Slezska a Moravy a studovali polohu, směr toku a jména řek. Edek takto mapu nikdy „nečetl“. Byl nadšen, když zjistil, že jména řek jsou vázána na velmi staré osídlené oblasti a zejména na pradávnou síť komunikací. A přesvědčil se, že *Olza* směřuje Jablunkovským průsmykem do údolí *Kysuce*, která teče do *Váhu* a dále k *Dunaji*. Že na severu ústí *Olza* do *Odry*, kousek od ústí *Opy* (neboli *Opavy*, *Opavice*), a že podél *Odry* se dostaneme do Moravské brány k řece *Moravě* a s ní (spolu s *Bečvou*, *Hanou* a *Dyjí*) do *Dunaje*. A jásal, když se dověděl, že řeku *Olšavu* na Uherskobrodsku zapisuje Kosmas jako *Olzava* a že řeka vede k hraniční cestě v údolí *Vláry* a *Váhu*. Všechno jsou to jména předslovanská. *Olza* je původně *olbga* a znamená „řeka bohatá na vodu“. Jméno je známo z litevštiny, ruštiny aj. Jménem *Olše* jsme neuváženě narušili síť tzv. staroevropských hydronym.

Na jaře 2011 jsme si slibovali, že podobnou cestu podnikneme někdy na mapě našich Beskyd a také jižního Polska. Na toto putování jsme se však už nevydali. Edkovi byla souzena bohužel jiná cesta.

prof. PhDr. Rudolf Šrámek, DrSc.
M. Stejskalové 70
61600 Brno
Rudolf.s@seznam.cz